

مجله فارسی دانشگاه داکا

سال پنجم، شماره پنجم

(ژانویه - دسامبر ۲۰۱۱م)

دکتر محمد زینب زنگنه
دانشگاه تبریز
گفتار و سخن
پیشگام

Dhaka University Journal of Persian

Year : 5

Volume : V

January-December 2011

Dhaka University Journal of Persian

Year : 5 Volume : V
(January-December 2011)

دکتر محمد زینب زنگنه
دانشگاه تبریز
گفتار و سخن
پیشگام

Dhaka University Journal of Persian

مجله فارسی دانشگاه داکا

سال پنجم، شماره پنجم

(ژانویه - دسامبر ۲۰۱۱م)

سر دبیر : دکتر کلثوم ابوالبشر

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه داکا، بنگلادش

معاون سر دبیر : دکتر اکرم سیف الاسلام خان

استاد گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه داکا، بنگلادش

هیأت تحریریه:

دکتر نعمت الله ایران زاده

عضو هیأت علمی دانشگاه علامه طباطبائی، ایران
استاد اعزامی به گروه زبان و ادبیات فارسی
دانشگاه داکا، بنگلادش

دکتر محسن الدین میا

دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا

دکتر طارق ضیاء الرحمان سراجی

دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا

دکتر عبد الصبور خان

دانشیار گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا

گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا، بنگلادش

Department of Persian Language and Literature
University of Dhaka, Bangladesh

مجله فارسی دانشگاه داکا
گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا، بنگلادش

به موجب نامه شماره ۵۶۵-۴۰۰۵ تاریخ ۲۰۱۰/۲/۶م، مبنی بر تصویب شماره ۵۹/۵۳۰ شورای دانشگاه داکا، به مجله فارسی دانشگاه داکا درجه علمی و پژوهشی اعطا شده است.

ناشر : مدیر ثبت دانشگاه داکا
سال انتشار : ژوئن ۲۰۱۳م
چاپ و صحافی : مالتی لینک، ۶۸ ساختمان اسلام، فقیرا پول، داکا
قیمت : ۲۰۰ টাকা (۵ دلار)
نشانی مکاتبه : سردبیر مجله فارسی دانشگاه داکا
گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا، بنگلادش
رایانامه : dujpersian@yahoo.com

مقالات مجله فارسی دانشگاه داکا در پایگاه اطلاعاتی زیر قابل دسترسی است:
<http://www.du.ac.bd/department/common/home.php?bodyid=PERS>

Dhaka University Journal of Persian, Published by the Registrar, University of Dhaka
June 2013. Printed by: Multilink, 68 Islam Building, Fakirapool Dhaka
Price: Tk. 200 (Five Dollars)
Correspondence Address: Editor, Dhaka University Journal of Persian
Department of Persian Language & Literature, University of Dhaka, Bangladesh

به نام خداوند جان و خرد

شیوه نامه مجله علمی و پژوهشی فارسی دانشگاه داکا

نشریه فارسی دانشگاه داکا به منظور گسترش و پژوهش در زمینه «زبان و ادب فارسی» و آگاهی علاقه‌مندان به ادب و فرهنگ ایران‌زمین، از نتایج پژوهش‌های محققان، منتشر می‌شود. برای چاپ مقاله در این مجله رعایت شرایط زیر بایسته است.

الف) شرایط علمی:

۱. مقاله نتیجه پژوهش‌های علمی نویسنده یا نویسندگان باشد و از اصالت و تازگی و نوآوری برخوردار باشد.

۲. در مقاله باید روش تحقیق علمی رعایت شود و از منابع معتبر و اصیل استفاده گردد.

۳. مقالات باید از نوع تحلیلی و انتقادی باشد؛ بنابر این ترجمه و گردآوری در حوزه کار این مجله نیست.

ب) شرایط نگارش:

۱. مقاله از جهت نگارش، ساختاری محکم و استوار داشته باشد.

۲. مقاله بدین ترتیب تنظیم شود:

۱-۲ عنوان باید کوتاه و گویای محتوای مقاله و با خط درشت و سیاه در وسط صفحه نوشته شود.

۲-۲ نام مؤلف یا مؤلفان همراه با درجه علمی (نشانی، رایانامه و شماره تلفن).

۳-۲ چکیده فارسی (حد اکثر پانزده سطر یا ۱۵۰ کلمه).

۴-۲ کلیدواژه فارسی از ۴ تا ۸ کلمه.

۵-۲ مقدمه شامل طرح موضوع، پیشینه پژوهش، فرضیه و پرسش تحقیق.

۶-۲ متن اصلی شامل اصل موضوع و تحلیل.

۷-۲ نتیجه گیری.

۸-۲ منابع و مآخذ.

۹-۲ چکیده انگلیسی و کلیدواژه انگلیسی باید ترجمه چکیده و کلیدواژه های فارسی باشد.

۳. ارجاعات باید به شکل زیر تنظیم گردد:

۱-۳ ارجاعات متن: داخل پرانتز به ترتیب؛ نام خانوادگی نویسنده، سال و صفحه. مثلاً: (زرین

کوب، ۱۳۷۳: ۲۵۴). در صورت لزوم نام اثر می تواند جانشین نام نویسنده شود.

۲-۳ ارجاعات کتاب: نام خانوادگی (شهرت)، نام نویسنده، سال انتشار (داخل پرانتز)، عنوان،

نام کتاب (ایتالیک)، نام مترجم یا مصحح، نوبت چاپ، شهر محل نشر، ناشر.

۳-۳ ارجاعات مجله: نام خانوادگی (شهرت)، نام نویسنده، سال انتشار (داخل پرانتز)، عنوان،

نام نشریه (ایتالیک)، دوره/سال، جلد، شماره صفحات.

۴-۳ سایت های اینترنتی: نام خانوادگی، نام نویسنده، آخرین تاریخ و زمان (داخل پرانتز)،

عنوان موضوع (داخل گیومه)، نام سایت و نشانی اینترنتی به صورت ایتالیک.

۴. مقاله نباید از ۵۰۰۰ کلمه بیشتر باشد.

۵. نگارش مقاله براساس «دستور خط فارسی» مصوب فرهنگستان زبان و ادب فارسی ایران باشد.

۶. اسامی خاص، اصطلاحات لاتین و ترکیبات خارجی بلافاصله پس از فارسی آن در داخل

پرانتز در متن مقاله آورده شود.

۷. مجله در پذیرفتن یا نپذیرفتن و همچنین ویراستاری مقاله ها آزاد است.

۸. مسئولیت مطالب هر مقاله از هر نظر به عهده نویسنده یا نویسندگان است.

(ج) شرایط پذیرش اولیه:

۱. مقاله تحت برنامه Word XP با قلم زر ۱۴ در به رایانامه مجله ارسال گردد.

۲. مقالات مستخرج از پایان نامه باید تأیید استاد راهنما را همراه داشته باشد و نام وی نیز در

مقاله ذکر شود.

۳. نویسنده باید تعهد نماید که مقاله را همزمان برای هیچ مجله دیگری ارسال نکرده است.

۴. مقاله نباید قبلاً در هیچ نشریه ای چاپ شده باشد.

فهرست مطالب

۷	دکتر ابو موسی محمد عارف بالله اوضاع سیاسی و اجتماعی خراسان در عصر عطار
۱۹	دکتر اکبر صیاد کوه تصویرهای هنری سعدی
۳۵	دکتر تهمینه بیگم شرح احوال و آثار و افکار خاقانی شروانی
۴۷	سید ابو عبد الله شاه نعمت الله ولی : احوال و آثار او
	دکتر شاهرخ محمدبیگی
۵۹	محمد احسن الهادی ویژگی های اشعار فارسی اقبال
	شمیم بانو
۷۱	استفاده از کلمات فارسی و عربی در شعر قاضی نذر الاسلام از دیدگاه فنون شعری
	دکتر عبد الصبور خان
۸۱	عناصر تاریخی در رمان های تاریخی فارسی
	دکتر محمد ابو الکلام سرکار
۹۷	مناظر طبیعی بنگال در اشعار منیر لاهوری
	محمد بهاءالدین
۱۱۳	منیر الدین یوسف و تأثیر ادبیات فارسی در آثار او
	دکتر محمد کمال الدین
۱۲۵	بررسی رباعیات شیخ فرید الدین عطار نیشابوری
	دکتر محمد محسن الدین میا
	دکتر طارق ضیاء الرحمن سراجی
۱۳۷	فلسفه عشق در اشعار اقبال لاهوری
	مهدی محمد بیگی کاسوآنی
۱۴۹	آشنایی با زمان فعل در فارسی

آشنایی با زمان فعل در فارسی

* مهدی محمدیگی کاسوائی

چکیده:

فراگیری یک زبان جدید همیشه مشکلات خودش را داراست هر چند برخی روشها به زبان آموزان کمک می کنند تا زبان جدید را سریعتر و راحتتر بیاموزند. قواعد دستوری یکی از مهمترین قسمتهای هر زبان است و به کار بردن زمان صحیح فعل توسط زبان آموزان تسلط آنها را بر زبان جدید نشان می دهد. در این مقاله در مورد زمان افعال، شکل منفی و سئوالی آنها صحبت می کنیم و همچنین در مورد دو زمان جدید که تنها در ادبیات معاصر به کار رفته و عملاً در کتب دستوری گذشته موجود نیست.

کلید واژه: زمان فعل، زبان فارسی، شکل منفی، شکل سئوالی، مضارع، ماضی، آینده، دستوری شدن.

مقدمه

در زبان فارسی ۱۲ زمان برای فعل وجود دارد ۸ عدد به ماضی، ۳ تا به زمان مضارع و تنها یک مورد به آینده تعلق دارد. در مورد استفاده آنها در زمانهای مختلف حتی اگر از لحاظ دستوری به آن زمان تعلق نداشته باشند صحبت می کنیم. مضارع ملموس و ماضی ملموس زمان هایی هستند که متعلق به زبان فارسی معاصر هستند که در کتب دستوری گذشته نمی توانید اثری از آنها بیابید، و با اینکه برای بیان این دو زمان از مضارع استمراری و ماضی استمراری از گذشته وجود داشته اند، اما امروزه بیشتر فارسی زبانان از این دو زمان استفاده می کنند و به نظر می رسد فارسی زبانان می خواهند زمان فعل مضارع استمراری را به آینده ببرند و از آن تنها برای آینده استفاده کنند.

* دانشجوی دکتری زبان و ادبیات روس در دانشگاه ملی تاجیکستان mahdimb@yahoo.com

برای آشنایی با زمان های افعال فارسی در ابتدا شکل مثبت و سپس شکل منفی و سئوالی را نشان می دهیم.

در فعلهای زبان فارسی برای زمانهای مضارع و ماضی پسوند صرفی وجود دارد که به آخر فعل متصل است به صورت زیر :

شکل مضارع : مَ، یَ، دَ، یمَ، یدَ، ند

شکل ماضی : مَ، یَ، / است، یمَ، یدَ، ند

۱. **گذشته ساده :** فعلیتی را بیان می کند که در گذشته روی داده و در حال حاضر تمام شده است ، مهم نیست در گذشته دور یا نزدیک واقع شده باشد . طرز ساخت : بن ماضی + پسوند صرفی ماضی

برای ساختن بن ماضی تنها ـَ ن را از آخر مصدر حذف می کنیم

مصدر : نوشتن ← بن ماضی : نوشت

مثال : نامه ای به علی نوشتم.

maen neveštaem	من نوشتم
tu nevešti	تو نوشتی
u: nevešt	او نوشت
mā neveštīm	ما نوشتیم
šomā neveštīd	شما نوشتید
ānhā neveštænd	آنها نوشتند

شکل منفی : برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل پیشوند نَ / næ / اضافه می کنیم.

næneveštaem	nænevešti	nænevešt	næneveštīm	næneveštīd	næneveštænd
نَ نوشتم	نَ نوشتی	نَ نوشت	نَ نوشتیم	نَ نوشتید	نَ نوشتند

من ننوشتم، تو ننوشتی ...

۲. **گذشته استمراری [ماضی استمراری] :** فعلیتی در گذشته را بیان می کند که استمرار یا تکرار داشته است (در گذشته دور پیشوند **همی** به جای **می** به کار می رفت).

طرز ساخت: می + بن ماضی + پسوند صرفی ماضی

می نوشتم / mineveštæm / می نوشتی / minevešti / می نوشت / minevešt
 می نوشتیم / mineveštīm / می نوشتید / mineveštīd / می نوشتند / mineveštænd
 مثال : دیشب به مادرم نامه **می نوشتم** که علی آمد .

من می نوشتم mæn mineveštæm

تو می نوشتی tu minevešti

او می نوشت u: minevešt

ما می نوشتیم mā mineveštīm

شما می نوشتید šomā mineveštīd

آنها می نوشتند ānhā mineveštænd

شکل منفی : برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل ñ /ne/ اضافه می کنیم.

من نمی نوشتم، تو نمی نوشتی

شکل سئوالی: برای ساختن سؤال باید در اول جمله آیا اضافه کنیم

آیا تو می نوشتی ؟ äyā tu minevešti?

بله، می نوشتم. bæle, mineveštæm.

نه، نمی نوشتم. næ, nemineveštæm.

۳. **گذشته ناتمام|ماضی ملموس** : فعلیتی را پیش و شاید بعد از زمانی در گذشته شرح می دهد .

طرز ساخت : بن ماضی فعل داشتن + پسوند صرفی ماضی + ماضی استمراری فعل اصلی

من داشتم می نوشتم mæn dāštæm mineveštæm

تو داشتی می نوشتی to dāšti minevešti

او داشت می نوشت u: dāšt minevešt

ما داشتیم می نوشتیم mā dāštīm mineveštīm

شما داشتید می نوشتید šomā dāštīd mineveštīd

آنها داشتند می نوشتند ānhā dāštænd

مثال : وقتی بیدار شدم او **داشت می نوشت**.

شکل منفی: این زمان شکل منفی ندارد و از ماضی استمراری منفی در صورت نیاز استفاده می‌بریم.

شکل سئوالی: برای ساختن سؤال باید در اول جمله آیا اضافه کنیم:

آیا تو داشتی می نوشتی ؟ āyā to dāšti minevešti?

بله، داشتیم می نوشتیم. bæle, dāštaem mineveštaem.

نه، نمی نوشتیم. næ, nemineveštaem.

۴. گذشته دور [ماضی بعید]: فعلیتی را در گذشته دور شرح می‌دهد.

طرز ساخت: بن ماضی فعل اصلی + ه + بن ماضی فعل بودن + پسوند صرفی ماضی

من نوشته بودم maen nevešteb budæm

تو نوشته بودی to nevešteb budi

او نوشته بود u: nevešteb bud

ما نوشته بودیم mă nevešteb budim

شما نوشته بودید šomă nevešteb budid

آنها نوشته بودند ānhă nevešteb budænd

شکل منفی: برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل ñ / næ/ اضافه می‌کنیم.

من ننوشته بودم ، تو ننوشته بودی ...

nænevešteb budæm	nænevešteb budi	nænevešteb bud
ننوشته بودم	ننوشته بودی	ننوشته بود
nænevešteb budim	nænevešteb budid	nænevešteb budænd
ننوشته بودیم	ننوشته بودید	ننوشته بودند

شکل سئوالی: برای ساختن سؤال باید در اول جمله آیا اضافه کنیم.

آیا تو ننوشته بودی ؟ āyā to nevešteb budi?

بله، ننوشته بودم. bæle, nevešteb budæm.

نه، ننوشته بودم. næ, nænevešteb budæm.

۵. **ماضی آید**: فعلیتی را در گذشته بسیار دور شرح می دهد.

طرز ساخت: اسم مفعول فعل اصلی + ه + بن ماضی فعل بودن + ه + پسوند صرفی ماضی

nevešteḥ budehæm / نوشته بوده ام	mæn / من
nevešteḥ budēhi / نوشته بوده ای	to / تو
nevešteḥ budeh / نوشته بوده است	u: / او
nevešteḥ budehim / نوشته بوده ایم	mā / ما
nevešteḥ budehid / نوشته بوده اید	šomā / شما
nevešteḥ budehænd / نوشته بوده اند	ānhā / آنها

مثال: او پیش از من کتابش را نوشته بوده.

شکل منفی: برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل ñ / næ / اضافه می کنیم.

nænevešteḥ budehæm	nænevešteḥ budēhi	nænevešteḥ budeh
نَ نوشته بوده ام	نَ نوشته بوده ای	نَ نوشته بوده
nænevešteḥ budehim	nænevešteḥ budehid	nænevešteḥ budehænd
نَ نوشته بوده ایم	نَ نوشته بوده اید	نَ نوشته بوده اند

من نوشته بوده ام، تو نوشته بوده ای ...

شکل سئوالی: برای ساختن سئوال باید در اول جمله آیا اضافه کنیم:

آیا تو نوشته بوده ای؟ aya to nevešteḥ budēhi?

بله، نوشته بوده ام. bæle, nevešteḥ budehæm.

نه، نوشته بوده ام. næ, nænevešteḥ budehæm.

۶. **ماضی نقلی**: فعلیتی در گذشته را بیان می کند که تا به الآن ادامه دارد یا اینکه

آثار آن را حس می کنیم.

طرز ساخت: اسم مفعول فعل اصلی + ه + پسوند صرفی

nevešteḥæm / نوشته ام	mæn / من
nevešteḥi / نوشته ای	to / تو
nevešteḥ æct / نوشته است	u: / او

ma / mš	نوشته ایم / neveštehim
šomā / شما	نوشته اید / neveštehid
ānhā / آنها	نوشته اند / neveštehend

مثال : سهراب از نامه ای که نوشته است ناراحت است.

شکل منفی: برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل ñ /næ/ اضافه می کنیم:

nāneveštehim	nāneveštehi	nānevešteħ æct
نَ نوشته ام	نَ نوشته ای	نَ نوشته است
nāneveštehim	nāneveštehid	nāneveštehend
نَ نوشته ایم	نَ نوشته اند	نَ نوشته اند

من نوشته ام ، تو نوشته ای ...

شکل سئوالی: برای ساختن سئوال باید در اول جمله آیا اضافه کنیم.

آیا تو نوشته ای ؟ āyā to neveštehi?

بله، نوشته ام. bæle, nevešteħæm.

نه، نوشته ام. næ, nænevešteħæm.

۷. ماضی نقلی استمراری : فعلیتی را در گذشته شرح می دهد که استمرار داشته و

همچنین ما می توانیم آثار آنرا در حال حاضر حس کنیم.

طرز ساخت : می + ماضی نقلی

مثال : من سالها قانون می نوشته ام.

من می نوشته ام / mæn minevešteħæm

تو می نوشته ای / to mineveštehi

او می نوشته است / u: minevešteħ æct

ما می نوشته ایم / mā mineveštehim

شما می نوشته اید / šomā mineveštehid

آنها می نوشته اند / ānhā mineveštehend

شکل منفی: برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل ñ /næ/ اضافه می کنیم.

nəminevešteħ æt	nəminevešteħi	nəminevešteħæm
نمی نوشته است	نمی نوشته ای	نمی نوشته ام
nəminevešteħend	nəminevešteħid	nəminevešteħim
نمی نوشته اند	نمی نوشته اید	نمی نوشته ایم

من نمی نوشته ام ، تو نمی نوشته ای ...

۸. **ماضی التزامی**: فعلیتی در گذشته را به طور شرطی بیان می کند:

طرز ساخت: اسم مفعول فعل اصلی + ه + بن ماضی فعل بودن + پسوند صرفی مضارع

mæn / من	nevešteħ bāshæm / نوشته باشم
to / تو	nevešteħ bāshi / نوشته باشی
u: / او	nevešteħ bāshæd / نوشته باشد
mā / ما	nevešteħ bāshim / نوشته باشیم
šomā / شما	nevešteħ bashed / نوشته باشید
ānhā / آنها	nevešteħ bāshænd / نوشته باشند

مثال: اگر من نوشته باشم دیگر اعتراضی ندارم.

شکل منفی: برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل ñ /næ/ اضافه می کنیم.

nənevešteħ bāshad	nənevešteħ bāshi	nənevešteħ bāshæm
ننوشته باشد	ننوشته باشی	ننوشته باشم
nənevešteħ bāshænd	nənevešteħ bāshid	nənevešteħ bāshim
ننوشته باشند	ننوشته باشید	ننوشته باشیم

من ننوشته باشم ...

شکل سئوالی: برای سئوالی کردن این زمان از فعل شما باید طرز تلفظتان را تغییر دهید:

اگر تو نوشته باشی چی؟ / ægær to nevešteħ bāshi, chi?

۹. **حال / مضارع اخباری (مضارع استمراری)**: فعلیتی حول زمان حال اما شاید

نه دقیقاً در زمان صحبت (امروزه ایرانیان از آن برای آینده استفاده می کنند با اینکه

می تواند زمان حال را نیز بیان کند).

طرز ساخت : می + بن مضارع + پسوند صرفی مضارع

minevisæm / می نویسم	mæn / من
minevisi / می نویسی	to / تو
minevisæd / می نویسد	u: / او
minevisim / می نویسیم	mā / ما
minevisid / می نویسید	šomā / شما
minevisænd / می نویسند	ānhā / آنها

مثال : به تو نامه می نویسم.

شکل منفی: برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل نر /ne/ اضافه می کنیم.

neminevisæm	neminevisi	neminevisæd	neminevisim	neminevisid	neminevisænd
نمی نویسم	نمی نویسی	نمی نویسد	نمی نویسیم	نمی نویسید	نمی نویسند

من نمی نویسم، تو نمی نویسی ...

۱۰. **مضارع التزامی** : فعالیتی در زمان حال را به حالت شرطی، شکی و التزامی بیان می کند.

طرز ساخت : ب + بن مضارع + پسوند صرفی مضارع

benevisæm / بنویسم	mæn / من
benevisi / بنویسی	to / تو
benevisæd / بنویسد	u: / او
benevisim / بنویسیم	mā / ما
benevisid / بنویسید	šomā / شما
benevisænd / بنویسند	ānhā / آنها

شکل مثبت:

مثال : اگر بنویسی دیگر با تو حرف نخواهم زد.

شکل منفی: برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل ن /næ/ اضافه می کنیم.

nænevisæm	nænevisi	nænevisæd	nænevisim	nænevisid	nænevisænd
ننویسم	ننویسی	ننویسد	ننویسیم	ننویسید	ننویسند

اگر ننویسم، ...

۱۱. **مضارع مملوس** : فعلیتی را شرح می دهد که در حال حاضر اتفاق می افتد و با

طرحی در آینده.

طرز ساخت : بن مضارع فعل داشتن + پسوند صرفی مضارع + مضارع استمراری

شکل مثبت: مثال : من مشقم را دارم می نویسم.

dāraem minevisæm / دارم می نویسم	mæn / من
dāri minevisi / داری می نویسی	to / تو
dāraed minevisæd / دارد می نویسد	u: / او
dārim minevisim / داریم می نویسیم	mā / ما
dārid minevisid / دارید می نویسید	šomā / شما
dāraend minevisænd / دارند می نویسند	ānhā / آنها

شکل منفی : این زمان شکل منفی ندارد و از مضارع استمراری منفی در صورت نیاز استفاده می بریم.

۱۲. **مستقبل** : فعلیتی که در آینده اتفاق خواهد افتاد را شرح می دهد.

طرز ساخت : بن مضارع فعل خواستن + پسوند صرفی مضارع + بن ماضی

مثال :

شکل مثبت: رساله ای خواهم نوشت.

xāhæm nevešt / خواهم نوشت	mæn / من
xāhi nevešt / خواهی نوشت	to / تو
xāhæd nevešt / خواهد نوشت	u: / او
xāhim nevešt / خواهیم نوشت	mā / ما
xāhid nevešt / خواهید نوشت	šomā / شما
xāhænd nevešt / خواهند نوشت	ānhā / آنها

شکل منفی: برای ساختن شکل منفی تنها به اول فعل ن/nae/ اضافه می کنیم.

naexāhæm nevešt	naexāhi nevešt	naexāhæd nevešt
نخواهم نوشت	نخواهی نوشت	نخواهد نوشت
naexāhim nevešt	naexāhid nevešt	naexāhænd nevešt
نخواهیم نوشت	نخواهید نوشت	نخواهند نوشت

تمامی زمانهای فعل فارسی را شرح دادیم و همانطور که گفتیم بیشتر می خواهیم به زمانهای مضارع ملموس و ماضی ملموس بپردازیم. طرز ساخت مضارع ملموس بدین شکل است: بن مضارع فعل **داشتن** + پسوند صرفی مضارع + مضارع استمراری و در ماضی ملموس: بن ماضی فعل **داشتن** + پسوند صرفی ماضی + ماضی استمراری فعل اصلی که در هر دو زمان نقش فعل کمکی **داشتن** بسیار مشهود است حال نظر چند کارشناس را در باره افعال کمکی بیان می کنیم. شایان ذکر است که این دو زمان را با نام های مضارع مستمر و ماضی مستمر نیز می شناسند:

آقای مهدی سبزواری در مقاله "دستوری شدن" افعال کمکی فارسی نوین^۲ می نویسد:

"منشأ پیدایش افعال کمکی موجود در زبان هایی که تاکنون بررسی شده اند، از جمله زبان انگلیسی، افعال اصلی است؛ یعنی انتظار می رود با رجوع به پیشینه افعال کمکی در هر زبان، با یک فعل واژگانی مواجه شویم که کاربرد کمکی امروز را نداشته و با گذشت زمان به شکل و کاربرد امروزی در آمده باشد.

در مطالعات تاریخی زبان شناختی معاصر، این تغییر و تحول- یعنی تبدیل یک فعل اصلی به یک فعل کمکی در زمانی طولانی- در چهارچوبی نظری و فرایندی همگانی بررسی می شود که در همه زبان ها رخ می دهد و در زایش مقولات مختلف دستوری دیگر نیز مطرح است. این فرایند، «دستوری شدن» نامیده می شود.

احمدی گیوی با ارائه تعریفی کامل از افعال کمکی فارسی امروز، به کاربرد آنها نیز اشاره می کند:

”برای آنکه بتوانیم فعل را در زمان و وجه خاصی صرف کنیم یا از آن، ساختار مجهول بسازیم، از فعل های دیگر کمک می گیریم؛ برای مثال، اگر بخواهیم از مصدر فعلی، ماضی بعید بسازیم، از بودن کمک می گیریم: خورده(بودم)، و اگر بخواهیم ماضی التزامی بسازیم از باشیدن کمک می گیریم: خورده(باشم). همین طور، در مستقبل از خواستن: (خواهم) خورد، در ماضی نقلی از استیدن: خورده ام، در فعل مجهول از شدن:

خورده(شد)، در ماضی ملموس از داشتن: (داشتم) می خوردم.

بنابراین، افعال کمکی فارسی نوین معیار، همان افعالی هستند که به صرف زمان، وجه، نمود و باب کمک می کنند و عبارت اند از: خواستن، شدن، داشتن، بودن، استن، باشیدن، در این میان استن و باشیدن مصدرهای فرضی و ساختگی اند.

از میان افعال کمکی پایه فارسی نوین معیار، خواستن برای صرف آینده، شدن برای ساخت باب مجهول و داشتن در ساخت ماضی و مضارع مستمر به کار می رود و نشانگر نمود ناتمام و استمراری است.”

در این مورد آقای ابو القاسمی می گوید: ”در زبان فارسی امروز، برای تقویت معنی استمرار، صورت های مختلف فعل داشتن را به کار می برند: سوم شخص مفرد مضارع اخباری: دارد می رود. سوم شخص مفرد ماضی اخباری: داشت می رفت.”

فعل داشتن در ساخت مضارع ملموس نیز رفتارهایی مشابه افعال وجهی دارد؛ یعنی هم فعل اصلی و هم فعل کمکی صرف می شوند و بین آنها با کلمات دیگر می توان فاصله انداخت. احمدی گیوی در مورد این فعل چنین نوشته است:

مضارع مستمر- که آن را مضارع ملموس و مضارع ناقص نیز نامیده اند- پایه پای ماضی مستمر (ملموس) از راه ترجمه متون و داستان های فرنگی در سده اخیر وارد زبان گفتاری و داستانی شده و هنوز در زبان نوشتاری، به ویژه نوشتاری ادبی و شعر، چندان راه نیافته است. ساختار این فعل، همان ساختار مضارع اخباری است که مضارع ساده داشتن را به عنوان فعل معین بر سر آن می افزایند و برخلاف فعل های معین ساخت دیگر، هر دو فعل (اصلی و معین) با هم صرف می شوند: دارم می نویسم، داری می نویسی، ...

مضارع مستمر، از کاربردهای مضارع اخباری فقط برای بیان مفاهیم ادامه، تدریج و آغاز و در شرف وقوع بودن فعل به کار می رود. ساخت منفی و مجهول این فعل کاربرد ندارد.

احمدی گیوی شروط زیر را برای زمانهای ملموس بر می شمارد:

۱. ماضی مستمر، فعل نو ساخته است و در سده اخیر از راه ترجمه نوشته ها و داستان های خارجی وارد زبان گفتار و زبان داستان شده است و در آثار پیشینیان به کار نرفته است...
۲. در این فعل، برخلاف ماضی های دیگر، فعل معین پیش از فعل اصلی می آید.
۳. برخلاف مستقبل و ماضی های معین ساخت دیگر، فعل اصلی، همراه فعل معین صرف می شود.
۴. ساخت منفی آن کاربرد ندارد.

۵. ساخت مجهول آن متداول نیست و یا هنوز برای این کتاب، شاهی به دست نیامده است.
۶. گاهی میان فعل اصلی و فعل معین فاصله می افتد. نمونه هایی از این کاربرد عبارت اند از: چشمم داشت کم کم گرم می شد-سرما داشت سنگ را می شکافت.

البته آقای سبزواری با آوردن مثالی از زبان پهلوی فارسی در مقاله خود، نظر احمدی گیوی را که این فعل از راه ترجمه وارد فارسی شده است، رد می کند. حال آنکه مهمتر از اینکه زمانهای ملموس از راه ترجمه وارد شدند یا سابقه ای طولانی تر دارند و در اثر دستوری شدن پدید آمده اند یا نه؟! این است که بگویم آنها جای مضارع استمراری و ماضی استمراری را گرفته اند و عملاً آنها را به یک زمان جلوتر کشانده تا جایی که بیشتر برای بیان عملی در آینده تنها از آنها استفاده می شود و کمتر شاهد استفاده از زمان مستقبل برای آینده هستیم

بنابراین مهم این است که زبان آموزان زمانهای ملموس را بخوبی بشناسند و کاربرد آنها را فراگیرند.

نتیجه گیری:

راقم نیز هم عقیده با آقای سبزواری نتیجه می گیرد که باتوجه به اینکه از کاربرد کمکی این فعل از دوره باستان شاهی در دست نیست و با توجه به نمونه

موجود از کاربرد کمکی آن در فارسی میانه می توان حدس زد که آغاز پیدایش و کاربرد آن، از این دوره به بعد بوده است. از طرفی می توان گفت با توجه به اینکه این فعل براساس شواهدی که از کتب مختلف ادبی ارائه شد در آثار کلاسیک دوره فارسی نوین، علاوه بر معانی متفاوت، صورت های مختلفی به جهت صرفی داشته، یعنی مانند افعال دیگر در زمان ها و وجوه مختلف صرف می شده است، با از دست دادن این معانی و صورت ها از فارسی نوین کلاسیک (فارسی دری) تا فارسی امروزی، بدون اینکه دچار خوردگی واجی شده باشد، با کسب کاربرد کمکی جدید دستوری شده و از آن دوره تا امروز، به تدریج کاربرد کمکی آن گسترش یافته است.

تحول در زبان وجود دارد و زبان همواره مانند موجودی زنده در حال تغییر است مشاهده دقیق، اینگونه تغییرات را نمایان تر می کند بنابراین نه تنها به زبان آموزان تازه کار بلکه حتی به استادان زبان فارسی که به علت دوری از ایران فقط با محیط هایی روبرو هستند که تغییرات فارسی معاصر در گفت و شنود آن نیست توصیه می شود با استفاده از رسانه ها و مقالات علمی در جهت فراگیری اینگونه تغییرات تلاش کنند و مسلماً برای آنها این تغییرات واضح و ملموس تر است. استفاده از دو زمان جدید در زبان فارسی توسط زبان آموزان می تواند باعث روان تر شدن زبان فارسی آنها و همچنین نزدیکی و درک بهتر آنها از فارسی زبانان شود؛ چونکه امروزه عملاً در گویش مردم پر کاربردترین زمان فعل می شود گفت همین مضارع ملموس است.

منابع و مآخذ:

۱. ابو القاسمی، محسن. ۱۳۷۳. ماده های فعلهای فارسی دری. تهران: ققنوس.
۲. احمدی گیوی، حسن. ۱۳۸۰. دستور تاریخی فعل. (دو جلد). تهران، قطره.
۳. سبزواری، مهدی. ۱۳۸۲. «دستوری شدن» افعال کمکی فارسی نوین، grammaticalization فرهنگ، ۵۰-۴۹؛ بهار و تابستان ۱۳۸۳؛ صص ۸۲-۵۵
۴. قریب، عبدالعظیم و دیگران. ۱۳۷۳. دستور زبان فارسی پنج استاد. جهان دانش
۵. واج شناسی و آواشناسی فارسی <http://fa.wikipedia.org/wiki>

Contents

Dr. Abu Musa Mohammad Arif Billah Social and Political Situation of Khorasan in the Time of Attar	7
Dr. Akbar Sayyadkooh Artistic Images of Sadi	19
Dr. Tahmina Begum Life, Works and Thought of Khaquani Shervani	35
Syaïd Abu Abdullah Shah Neamat Ullah Vali : Life and Literary Works	47
Dr. Shahrokh Mohammad Beigi Md. Ahsanul Hadi Characteristics of Persian Poems of Iqbal	59
Shamim Banu Using of Persian and Arabic Words in the Poems of Kazi Nazrul Islam from the View Point of Poetic Arts	71
Dr. Abdus Sabur Khan Historical Elements in the Persian Historical Novels	81
Dr. Md. Abul Kalam Sarker Natural Sceneries of the Bengal in the Poems of Munir Lahori	97
Mohammad Bahauddin Munir Uddin Yusuf and Influence of Persian Literature in his Works	113
Dr. Mohammad Kamal Uddin Analysis of Shaikh Farid Uddin Attar's Quatrains	125
Dr. Md. Mohsin Uddin Mia Dr. Tarique Ziaur Rahman Sirazi Philosophy of Love in the Poems of Iqbal Lahori	137
Mehdi Mohammad Beigi Kasvaei Introduction to the Persian tense	149

Dhaka University Journal of Persian

مجله فارسی دانشگاه داکا

Year: 5 Volume: V
(January-December-2011)

Editor : *Dr. Kulsoom Abul Bashar*
Prof. Dept. of Persian Language & Literature
University of Dhaka, Bangladesh

Associate Editor : *Dr. K M Saiful Islam Khan*
Prof. Dept. of Persian Language & Literature
University of Dhaka, Bangladesh

Editorial Board:

Dr. Nematollah Iranzadeh

Faculty Member, University of Allama Tabatabayi, Iran
Visiting Professor Dept. of Persian Language & Literature
University of Dhaka, Bangladesh

Dr. Md. Mohsin Uddin Mia

Associate Professor, Dept. of Persian Language & Literature
University of Dhaka, Bangladesh

Dr. Tarique Ziaur Rahman Sirazi

Associate Professor, Dept. of Persian Language & Literature
University of Dhaka, Bangladesh

Dr. Abdus Sabur Khan

Associate Professor, Dept. of Persian Language & Literature
University of Dhaka, Bangladesh

گروه زبان و ادبیات فارسی، دانشگاه داکا، بنگلادش

Department of Persian Language and Literature
University of Dhaka, Bangladesh

<http://www.du.ac.bd/department/common/home.php?bodyid=PERS>